

IN DE MACHT VAN DE MACHTEN

Referaat Mennorode-conferentie, te houden 13-6-2019

Over dingen uit het verleden of dingen buiten ons kunnen we proberen ons een oordeel te vormen, maar hoe doe je dat over een proces waar je middenin zit? Juist over dat waar je middenin zit is het niet mogelijk overzicht te krijgen. Je voelt de dingen een kant op gaan, God weet waarheen, maar *jij* krijgt er geen greep op. De dingen overkomen je. Je voelt je meegenomen als een zwemmer die in een stroming geraakt is die hij niet meer de baas kan worden. Je hebt geen keus dan je erdoor mee te laten nemen met alle angsten die in een mens maar boven kunnen komen als hij de controle kwijt is geraakt.

Zo zien we kerken langzaam leeglopen. De impact van de boodschap erodeert – zo lijkt het tenminste als we de mooiste woorden, zelfs uit de Bijbel zelf, soms langs ons heen voelen gaan. Pogingen om aan verkondiging en liturgie meer zeggingskracht te verlenen lijken de neergang niet te kunnen keren. Het gevoel van leegte waarmee een kerkdienst je soms achter kan laten doet je huiveren. Je kijkt naar de mensen om je heen. Hoe zouden zij het beleven? Sommigen lijken het best naar hun zin te hebben. Je wilt hun plezier niet bederven of hun de troost afnemen die het gebodene hun misschien gegeven heeft. Er zijn er die hetzelfde lijken te voelen als jij. Een enkele keer deel je je gevoelens met hen. Met sommigen *kun* je je gevoelens ook delen, maar ze weten net zo min als jij wat ze ermee moeten.

‘Heere, red ons, wij vergaan!’ schreeuwen de leerlingen als ze met hun scheepje in de storm zijn beland en de golven hen overspoelen (Matth. 8:25). Ze zitten er middenin en hebben geen keus dan zich mee te laten voeren.

Soms ziet een buitenstaander beter wat er aan de hand is dan jij. De milde atheïst Rudy Kousbroek heeft jarenlang commentaren geschreven bij foto's die hem om een of andere reden troffen. Naar zijn dood werden ze uitgegeven onder de titel *Opgespoorde wonderen* (Amsterdam/Antwerpen 2010). Naar aanleiding van een foto van een kerk in afbraak beschrijft hij wat hij ziet: ‘een toren waar je doorheen kunt kijken (...); het dak weg (...); het boograam waar vroeger het vergeefse licht door naar binnen viel; de sombere muren waarachter de gemeente de zeven boetepsalmen placht te zingen, uit volle borst, een halve maat achter bij het orgel dat er niet meer is. (...) letterlijk het ondenkbare dat zich heeft verwezenlijkt, de voltrekking van het onmogelijke.’ Het gaat om de gereformeerde Nassaukerk in Rotterdam. “Architect Lengkeek, ingewijd 21 September 1927, sloop Februari 1991.” ‘Vijfenvijftig jaar heeft die kerk dus bestaan. (...) een niet onverschillig vormgegeven gebouw’ voorgoed uit het straatbeeld verwijderd.

‘Het heeft iets wonderlijks’ gaat Kousbroek dan verder, ‘dat die gebouwen, na het bombardement van Rotterdam met Gods hulp te hebben overleefd, alsnog tot puinhopen zijn vervallen. Vond God dat dan goed? Waarom deed Hij niets?’

Ik spreek nu uit naam van de Gereformeerden. In theorie: mijn ouders waren doopsgezind/Remonstrants en geloven deed ik als kind al niet meer. Maar Gereformeerd, dat is de koloniale geschiedenis van Nederland en de Tale Kanaäns, met zwaargebouwde vrouwen en mannen met kortgeknipt haar – nu allemaal Samen Op Weg. Waar naar toe? Naar de vergetelheid.

De aanblik van gesloopte kerken zou de Atheïst moed moeten geven: mijlpalen op weg bij de opmars van de Verlichting, maar dat doet het niet. Wat beklijft is de kaalslag in de architectuur en de ondergang van de Nederlandse taal – ook een soort gebouw, ontstaan uit Het Woord, gesloopt door de telkens hernieuwde pogingen het Evangelie over te brengen in modern alledaags Nederlands. Het is een van de grote raadsels van de laatste eeuw dat de gelovigen (met inbegrip van de aanhangers der Roomse dwaalleer) niet inzien dat ze bezig zijn de tak af te zagen waar ze op zitten. Juist het streven de teksten eigentijds en begrijpelijk te maken heeft de fundamenten van hun geloof ondermijnd. En tegelijk daarmee het Nederlandse taalgevoel.

Er is een ernstige schaarste ontstaan aan mensen die bij het lezen van de *Goed Nieuws-Bijbel* of *Het Verhaal Gaat* spontaan door walging worden bevangen. Ik heb wel eens de oprichting bepleit van een Atheïstisch Genootschap voor het Behoud van de Statenvertaling (AGBS), met openbare voorlezingen en de gelofte om alle Nederlandse kinderen grote delen van het Oude Testament uit het hoofd te laten leren.' (*Opgespoorde wonderen*, 186.)

Of daarmee de kerk gered zou zijn laat ik aan Kousbroek, maar hij heeft aangevoeld dat waar het Woord zijn impact verliest het in vergetelheid raakt en de gemeente die door dat Woord in aanzijn was geroepen erbij. Aan het eind is er niet eens meer een gebouw dat mensen er nog aan herinnert dat er ooit zo iets geweest is.

Op weg 'naar de vergetelheid,' horen we Kousbroek zeggen en stiekem denken we: dat kan niet waar zijn. Hoezo kan niet waar zijn? Als God bij de inwijding van het huis dat Hij zélf als woning heeft laten bouwen al zegt: 'Dit huis zal een ruïne worden. Ieder die er voorbijgaat, zal zich ontzetten, sissen en zeggen: Waarom heeft de HEERE zo gedaan met dit land en met dit huis? Dan zal men zeggen: Omdat zij de HEERE, hun God, hebben verlaten, Die hun vaders uit het land Egypte had geleid' (2 Kon. 9:8ev.). De buitenstaander heeft het beter door dan de Israëlieten die niet wisten wat hun overkwam. Net zo min als wij die hier bijeen zijn om te kijken of er nog een paar 'vitale' kernen van ons gereformeerd belijden te redden zijn.

Ook buiten de kerk – waar we het grootste deel van onze tijd doorbrengen – voelen we de dingen glijden: in de verhoudingen tussen de werelddelen, tussen mensen en bevolkingsgroepen, in de zekerheden ook rond werk en dagelijks brood. En ook daarin *worden* we meegenomen door de stroom der dingen – een stroom die sterker is dan wij. Ook de politiek, waarvan we tenminste toch enige ordening in ons bestaan verwachten, lijkt de controle kwijt te zijn en we vragen ons af waar het heen gaat.

De stemmen van degenen zeggen voor volk, geld en veiligheid op te komen – de dingen waarin een angstige ziel geborgenheid zoekt –, die stemmen raken ons dieper dan we willen weten. We geven ons hun stem niet, maar misschien is het toch goed dat ze er zijn, denken we stilletjes – en daarmee geven we ze ons hart al. Is het dan een wonder als we 's zondags met datzelfde hart in de kerk zitten dat Gods woord er langs heen gaat? Je God, dat is: waar je vertrouwen ligt, zegt Luther bij het eerste gebod (*Grote Catechismus*). Dat vertrouwen kan niet bij twee goden liggen.

(...) '“een God hebben”,’ zegt Luther, is 'niets anders dan Hem van harte vertrouwen en in Hem geloven, zoals ik al vaker gezegd heb, dat alleen het vertrouwen en het geloof van het hart zowel God als afgod maakt. Is het geloof en vertrouwen goed, dan is ook je God de ware, en omgekeerd, als je vertrouwen verkeerd is, dan is daar ook niet de ware God. Want die twee horen bij elkaar: geloof en God. Ik zeg je, dat waar je je hart aan hangt en op vertrouwt, dat is eigenlijk je God.' (*Luthers Catechismus*, vertaald en ingeleid door K. Zwanepol, Heerenveen 2009., pag. 75)

'Menigeen denkt,' zegt Luther, 'dat hij God en genoeg aan alles heeft, wanneer hij geld en goed heeft, zich daarop verlaat en er zich zo vast en stellig op beroemt dat hij om niemand iets geeft.' Nu denken wij al gauw dat we te geestelijk zijn om op een zo platte manier tegen het eerste gebod te zondigen, maar daar zouden we ons wel eens in kunnen vergissen. In het kader van 400 jaar Dordt hield ik voor een groep betrokken kerkgangers een verhaal over de Dordtse Leerregels. Ik had mij voorgenomen alleen lieve dingen over de Leerregels te zeggen en intussen wel ruimte te geven aan de angsten die de gedachte aan een goddelijke uitverkiezing bij sommigen mogelijk opgeroepen had. Maar zulke angsten bleken – bij de mensen voor wie ik mijn verhaal hield althans – tot het verleden te behoren. Totdat ik als toegift nog even inging op een aspect van de verkiezing dat de Bijbel wel aandraagt maar dat in de uitverkiezingsleer zoals de Leerregels die geven niet systematisch uitgewerkt is, namelijk Gods voorkeur voor het arme en achtergestelde: dat God niet veel 'machtigen', 'wijzen' of 'aanzienlijken' heeft uitverkoren, maar dat Hij verkoren heeft 'hetgeen niets is, opdat Hij hetgeen iets is te schande zou maken' (1 Kor. 1: 25ev.), en dat God heeft 'uitverkoren de armen van deze wereld om rijk te zijn in het geloof' (Jak. 2:5), waarbij ik de

vraag stelde wat dat zou kunnen betekenen voor de verhoudingen tussen volkeren en mensen onderling en dat ik de uitverkiezingsleer vanuit teksten als deze nog wel eens een keer opnieuw zou willen doordenken en naschriftje bij de Dordtse Leerregels schrijven.

Toen kwamen de vragen los: Kan iemand die geld heeft dan niet uitverkoren zijn? En zitten wij in Nederland en in West-Europa dan sowieso niet al fout ten opzichte van de armere delen van de wereld? Even kreeg het woord van God klem – ook op mijzelf. Een begin van bekering? Ik heb als bezitter van de grond en het huis dat mijn ouders mij hebben nagelaten bijna dagelijks even het gevoel dat het allemaal zomaar in één ogenblik weggeblazen zou kunnen worden. Natuurlijk hoop ik dat dat niet gebeurt, maar toch. Wat betekent dat als Jakobus zegt dat de rijke ‘in zijn vernedering’ moet ‘roemen’ (1:9ev.). Ik heb er nog nooit een preek over gehoord.

Nogmaals met Luther: Waar ligt ons vertrouwen? Leven we niet veel wereldser dan we ons bewust zijn en heeft een eeuwenlange traditie van orthodoxe prediking gepaard aan een liberale economische ethiek (dominee en koopman!) ons niet gevoelloos gemaakt voor waar eigenlijk ons vertrouwen ligt? In hoeverre zijn we in de macht van de machten? Van die van de Mammon in het bijzonder? Het is de enige afgod die nog een naam krijgt in het Nieuwe Testament.

En wat te denken van de macht van een groep om bij te horen, een volk, een zuil, een klasse waar je toe *mag* behoren en waaraan je je status en je eer ontleent. Mijn mentor, wijlen ds. Van Brummelen, zei eens: ‘De mensen die in onze gemeenten kerken’ – hij bedoelde Gereformeerde Bonds-gemeenten – ‘zijn moeilijk te bepreken. Ze hebben voor het goede gekozen en daarom zitten ze net iets te hoog. De wet gaat onder ze door. Het evangelie schiet over hen heen de lucht in.’ Hierin schuilt fundamentele kritiek, zoals in veel van de bitterzoete opmerkingen die hij kon maken. Maar het is wel waar: Kan het Woord je ooit schokken of verrassen als het het woord van een groep geworden is en je al weet wat je wilt horen?

De motorclub laten we vandaag maar rusten, en ook de voetbalfanclub, hoe massaal men er ook eer en een gevoel van eigenwaarde ontleent. Ik ken deze groepen niet van binnenuit en weet er weinig zinnigs over te zeggen. Maar het ‘volk’ als macht verdient zeker onze aandacht. Na meer dan een halve eeuw als beoedeld begrip naar de achtergrond geschoven te zijn beleeft het een opmerkelijke wedergeboorte. Het ‘Volk’ is de enige ‘grootheid die zich in moreel gewicht met het opperwezen kan meten,’ schrijft socioloog Abram de Swaan. ‘Dan gaat het over het erfgoed der voorvaders, over hun bloed dat in onze aderen stroomt, onverdund en onvermengd; over hun waarden en gebruiken, onverminderd geldig door de eeuwen heen; over de bodem die zij voor ons veroverd en ontgonnen hebben en die zij ons hebben nagelaten om te bebouwen en om te verdedigen tot de laatste druppel bloed en de laatste snik. Dat Volk gaat boven alles. Alles is dus geoorloofd om het Volk tegen vreemde elementen, vanbinnen en vanbuiten, te beschermen, op ongeëvenaarde schaal, plundering en verkrachting, moord en doodslag inclus.’ (*Tegen de vrouwen. De wereldwijde strijd van rechtsisten en jihadisten tegen de emancipatie*, Amsterdam 2019, pag. 145.)

Zover komt het niet – stellen we onszelf misschien gerust. De Swaan – die onderzoek gedaan heeft naar hoe mensen tot genocide komen – laat zien dat daar in vrijwel alle gevallen stap voor stap naar toe gewerkt wordt. Het begint met de taal, waar we net een voorbeeld van hoorden. De taal creëert de ruimte waarin de dingen ook kunnen gaan gebeuren. (*Compartimenten van vernietiging. Over genocidale regimes en hun daders*, Amsterdam 2014.) Politici die de taal bewust laten verruven spelen met vuur. De geest lijkt al uit de fles en ik vraag me af of we hem er weer in terug zullen krijgen.

Zelf kreeg er iets van mee toen ik de winter van 1995/ 96 met Nederlandse militairen in Zagreb doorbracht. Daar draaide toen alles om volk en vaderland. Wat ik daar hoorde en zag deed een begrip als ‘vaderlandse kerk’ zijn onschuld voor mij verliezen. Maar die discussie hoef ik niet meer aan te gaan want die ‘vaderlandse kerk’ is ons inmiddels afgenomen. Ik behoor nu tot de Protestantse Kerk in Nederland, een kille staalconstructie zonder dak – maar die gelukkig de blik naar boven vrijlaat, op Christus als Heer van zijn wereldwijde kerk waarin ruimte voor alle volkeren is.

Dat halfjaar Zagreb heeft gemaakt dat ik me bijna fysiek benauwd voel als ik politici opnieuw het 'Volk', of 'onze cultuur' hoor verheerlijken. Alleen al het woordje 'onze' maakt me al benauwd. (Ik voelde die benauwdheid al toen ik in de voorbereidende papers voor deze conferentie de woorden 'onze "eigen gemeenten"' las. Gelukkig stond het tussen aanhalingstekens, wat op enige relativering duidde. Het geloof in God zou ons huiverig voor dergelijke bezittelijke voornaamwoorden moeten maken. Wat is er van 'ons' als het over Gods gemeenten gaat?) Terug naar het volk en 'onze' cultuur. Ik heb dat al eens gehoord en wil het niet opnieuw horen. In de tweede kamer niet en nergens niet. Bijbels gezien is er maar één volk dat zich Gods volk mag noemen en dat is Israël. Maar zodra men zich erop laat voorstaan dat men tot dit volk behoort, krijgt men te horen dat God zelfs uit stenen Abraham kinderen kan verwekken (Matth. 3:9). Als dat voor Israël zo al ligt, waarop kunnen wij ons dan nog laten voorstaan?

'Er is geen Nederlands evangelie,' schreef Jan Koopmans in 1940. 'Er is een Evangelie v o o r Nederland (eveneens t e g e n Nederland!) – maar dat is geen ander Evangelie dan dat voor welk land ter wereld ook.' Een vrij Nederland 'mogen' wij 'nooit anders (...) zien dan als een t o e g i f t van Gods geduld, een stukje orde en licht rondom het houden van Gods geboden. Ons is opgedragen de prediking niet van de toegift, maar van de genadegave Gods. Waar die geloofd en gehoorzaamd wordt, daar kunnen blijken van Gods goedheid "toegeworpen" worden, die zelf niet onmiddellijk de stof der prediking zijn' (*Nieuwe postille*, Nijkerk 1940, 10ev.). Een theoloog die – toen alles aan het 'Volk' werd opgeofferd – helder bleef denken vanuit het evangelie. Het proefschrift dat Niels den Hertog over hem schreef kan ik iedereen aanbevelen (C.C. den Hertog, *Het spreken van de kerk in de theologie van dr. J. Koopmans*, Utrecht 2018). Juist op tijd verschenen om ons ook nu bij de les te houden.

Naast het 'Volk' is er de 'Veiligheid'. Ook al zo'n woord dat zielen in zijn ban kan houden in tijden dat men het gevoel heeft de controle kwijt te zijn. Stap voor stap worden beginselen als gelijkheid voor de wet en het recht op privacy aan de veiligheid opgeofferd. 'Dan moeten we de wet veranderen' lijkt na een incident bij bestuurders de standaardreflex te zijn geworden. Men schijnt niet te beseffen dat men daarmee zijn eigen rechtssysteem ondergraaft. Als men na ieder verdronken kalf een put dempt houdt men een het eind geen drinkwater meer over.

Machten – we roepen ze zelf in het aanzijn, maar daarna beheersen zij *ons*, stellen eisen, vragen offers, zelfs het offer van ons geloof en van onze menselijkheid als het erop aankomt, en van mensen/*evens*, want de eisen die de machten stellen zijn onverbiddelijk.

veel bloed op getallen gemorst
maar niet één lijk belast het geweten –

dichte Lucebert. 'Morgenland' heet het gedicht, het beloofde land waarin wij leven. (Uit: *Van de roerloze woelgeest*, Amsterdam 1993, 51.)

Tot nog toe heb ik gesproken over wat wij als machten *ervaren* – tenminste, hoe *ik* het ervaar, al heb ik geprobeerd met de hulp van Luther ook een gedeelde *geloofs*ervaring te vertolken. Helemaal subjectief is het dus niet. Wat Luther over goed en fout vertrouwen zegt blijft waar, waar we ons vertrouwen ook aan geven. Zelfs Gods wet kan een 'god naast God' worden, zoals het Nieuwe Testament ons laat zien.

Toch is het niet zo eenvoudig de ervaring dat machten ons leven beheersen te verbinden met wat we over 'machten' lezen in het Nieuwe Testament. Zowel bij Petrus als bij Paulus lezen we dat 'engelen, machten en krachten', of 'alle overheid, macht, kracht en heerschappij' en 'alle naam die genoemd wordt' in 'deze wereld' en in de 'toekomstige' aan de verhoogde Christus onderworpen zijn (1 Petr. 3:22; Ef. 1:21), of dat alles 'in de hemel' en 'op aarde', al het 'zichtbare en onzichtbare', of het nu om 'tronen' of om 'heerschappijen' of om 'overheden' of 'machten' gaat, door Christus is geschapen en aan 'in Hem' zijn bestand heeft (Kol. 1:16ev.), of dat Hij de 'overheden' en 'machten' heeft ontwapend en in triomftocht meegevoerd (Kol. 2:15). Er is meer te noemen maar ik laat het voor nu bij deze aanhalingen.

Het zijn telkens dezelfde woordenreeksen waarmee de 'machten' die de wereld beheersen worden aangeduid. Duidelijk is dat ze zowel op 'geestelijke' machten (engelen, 'goden') betrekking kunnen hebben als op aardse instanties en overheden. Waarschijnlijk werd dat verschil in de tijd dat de apostelen hun brieven schreven nauwelijks ervaren. Een keizer, die zich, omringd door een zwaar bewapende lijfwacht en in vol ornaat, in het openbaar vertoonde, was een figuur uit een 'andere wereld' en een regering is, voorzien als zij is van middelen om haar gezag te laten gelden, weldegelijk een geestelijke macht. Je hoeft maar een aanmaning van de belastingdienst in de bus te krijgen en je *voelt* het. 'Ja, Hij betaalt,' horen we Petrus onderdanig tegen de inners van de tempelbelasting zeggen (Matth. 17:25). Over geestelijke macht gesproken.

Het is ook niet nodig dat we ons bij alle termen die het Nieuwe Testament hier gebruikt een precieze voorstelling kunnen maken voor we ze actualiseren. Dat is ook niet de bedoeling van de opsommingen. Die dienen er enkel toe om duidelijk te maken dat 'alles' wat macht heeft, of lijkt te hebben, aan Christus onderworpen is. Ook de machten die wij zelf in het aanzijn roepen of die wij aan dingen toekennen, zoals aan 'geld' of 'volk' – machten die we ook in het Nieuwe Testament tegenkomen. Maar de apostelen hebben zeker ook aan dragers van aardse macht gedacht. Niet voor niets wordt Christus in Openbaring 'Overste van de koningen der aarde' genoemd (Op. 1:5). In Kolossenzen is de 'wet in voorschriften bestaande' een macht die door Christus aan het kruis werd genageld. ALLES wat macht over ons uitoefent kan onder de 'machten' worden geschaard.

Laten we maar beginnen bij de machten die we zelf in het aanzijn hebben geroepen of waaraan wij macht over ons leven hebben toegekend. Zulke machten kunnen wel weer machten in de hand van andere machten worden die ons door middel daarvan beheersen. Denk aan de 'geestelijke boosheden in de lucht' uit de brief aan de Efeziërs (1:12), machten die het denkklimaat, de geestelijke atmosfeer – om het zo te noemen – vergiftigen en die tegelijk groter dan ons denken zijn. Eerder hebben zij óns denken in hun greep. Een tijdperk of generatie kan in een denkpatroon gevangen zitten dat men misschien zelf geschapen heeft, maar waaruit men met geen mogelijkheid meer lijkt te kunnen ontsnappen als men er eenmaal in zit.

De gedachte bijvoorbeeld dat tijd geld is of dat alles een prijskaartje heeft. Bijvoorbeeld in de zorg, waardoor men het normaal kan gaan vinden dat een terminaal zieke als 'zorgconsument' wordt gezien – een ontmenselijkende manier van denken. Daar moet iets aan te doen zijn, zou je denken. We hebben het immers zelf uitgevonden. Maar als je ziet hoeveel ministers zich al voorgenomen hebben er iets aan te veranderen en daarin vastgelopen zijn, ga je denken dat we erin vastgehouden *worden*. Door wat? Door wie? Door de Mammon? Maar die kennen wij toch ook zelf de macht toe die hij over ons heeft? Of is er iets of iemand anders die ons vasthoudt? Het is niet voor niets dat Jezus ons leerde bidden: 'Verlos ons van de boze?' Enkel een belangeloze daad als die van de barmhartige Samaritaan uit de gelijkenis kan de ban van dit denken doorbreken.

Over het onderwijs valt een vergelijkbaar verhaal te vertellen en over nog vele andere terreinen van het leven. We zitten er midden in. Luisterend naar de Schrift, vooral ook naar die delen die ons om welke reden dan ook *niet* bevallen, rondkijkend in de wereld en lettend op waar ons diepste vertrouwen ligt en door wat voor soort dingen en gebeurtenissen dat vertrouwen gevoed of juist pijnlijk geraakt wordt – dat alles doende en bij het voortduren doende, krijgen we mogelijk enig zicht op de machten die ons leven beheersen. Maar overzicht over onze situatie zullen we niet krijgen, laat staan greep erop. Omdat we er middenin zitten.

De raad van de apostelen bestaat in simpele aanmoedigingen: 'met het (vaste) voornemen van het hart bij de Heere te blijven' (Hand. 11:23), 'in het geloof' en 'bij Gods genade' te 'blijven' (Hand. 14:22; 13:43), en bij het 'woord' waarin ons de genade wordt aangezegd (Hand. 20:32). Daar wordt de waarschuwing aan toegevoegd dat wij 'door veel verdrukkingen heen moeten om het koninkrijk van God binnen te gaan' (Hand. 14:22). Met deze paar woorden vat de schrijver van Handelingen het pastoraat van de apostelen samen en je kunt de vermaningen in de nieuwtestamentische brieven als een uitwerking van deze eenvoudige raadgevingen lezen. En waarom niet die van het hele Nieuwe Testament, en als

we toch bezig zijn: van *alle* geboden uit de Bijbel? Het draait toch allemaal om de woorden 'Ik ben de HEERE, uw God'? Je kunt het allemaal lezen als een aansporing om bij de Heere, in het geloof en bij Gods genade te blijven, en bij het Woord dat ons zijn genade aanzegt, en om dat vooral te doen als verdrukkingen ons overkomen.

Bij de voorbereiding op deze conferentie merkte ik dat het moeilijk was om helderheid te krijgen over wat er volgens de organisatoren mis is. Langzaam maar gestadig teruglopend kerkbezoek en de kennelijke onmogelijkheid daar iets tegen te doen. Een gevoel van leegte dat je in de kerk kan overvallen en wat de boodschap betreft: een gevoel van schijnbaar of misschien wel werkelijk relevantieverlies. Maar als je het preciezer wilt omschrijven blijkt dat moeilijk. De ervaringen, ook binnen één gemeente, zijn verschillend. Niet iedereen heeft moeite met hoe het gaat. Wel wordt de ervaring van een algemene moeilijk te stuiten neergang in het kerkelijk leven door velen gedeeld, en het moedeloos makende van de vergeefse pogingen dat neergaande tij te keren. Uitzonderingen daargelaten, want niets geldt hier algemeen.

Zelf denk ik dat de moeite die het ons kost om – ook kerkelijk – greep op onze situatie te krijgen essentieel is. Die moeite dwingt ons om te *geloven* en het goede van God en van zijn genade te verwachten en van Christus dis zijn leven voor ons gaf. Dat waar het in ons leven om gaat brengen wij niet tot stand, het *overkomt* ons, leerden de Dordtse vaders ons maar het kost ons moeite om vanuit die gedachte leven – laat staan er vrolijk uit te leven. De ellende is dat wij controle over onze situatie willen hebben maar zelfs onze persoonlijke zaligheid hebben wij niet in onze hand. Dat God recht doet is belangrijker dan dat ik zalig wordt en dat recht heeft ook voor het leven van volkeren en mensen onderling consequenties. Daar zit ook een vreugdevolle kant aan: wie Gods recht boven zijn zaligheid heeft leren stellen kán niet verloren gaan want Gods recht is zijn enige vreugde.

De vraag naar de controle wordt er dan een van het tweede plan en met vreugde zie je dat God zijn evangelie zendt 'tot wie Hij wil en wanneer Hij wil', om het met de woorden van de Leerregels te zeggen, en dat Hij ook zelf zorgt dat dat evangelie weerklank vindt, en dat dikwijls bij mensen die we – omdat we net iets te hoog zaten – niet zagen. Controle hebben we dan niet meer en hopelijk *willen* we die dan ook niet meer hebben. Dan begrijpen we ook waarom elk van de hoofdstukken van de Leerregels uitloopt op de lof van Gods genade.

Ik denk dat onze moeite om greep op de situatie te krijgen wel eens zo essentieel zou kunnen zijn. Het zou wel eens essentieel voor ons heil kunnen zijn dat we tot passiviteit worden *gedwongen*.

Ik herinner me een preek van Roel Bosch, dominee in Zeist. De aanleiding was triest. Hij sprak bij de uitvaart van iemand die mij dierbaar was en die zichzelf het leven had benomen. De preek was uit Markus 6, vers 45 en volgende: de geschiedenis van de storm op het meer, een lievelingsverhaal van de betrokkene die een verwoed zeezeiler was. Voor collega Bosch op het verhaal inging las hij – voor een publiek dat voor meer dan de helft uit niet-gelovigen of in ieder geval niet kerkelijken bestond – artikel 17 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis: over de goede God die uit de hemel neerkomt en achter de mens aangaat die 'al bevende' voor Hem op de vlucht gaat. Iedereen voelde het: dit gaat over de overledene. Over de vitaliteit van de gereformeerde traditie gesproken.

En toen het verhaal. Ik geef mijn eigen kanttekeningen met op de achtergrond wat ik mij van de preek herinner. Wat mij is bijgebleven is dat Jezus zijn leerlingen 'dwong' sloop te gaan en voor Hem uit naar de overkant te varen. Het is dus Jezus zelf die ze het water op stuurt waar ze straks door tegenwind overvallen zullen worden. Het sloopje met de leerlingen stond voor de kerk in de preek.

Als Jezus de leerlingen het meer heeft op heeft gestuurd gaat Hij zelf 'de berg op om te bidden', vertelt Markus. Kennelijk was dat voor Jezus een vertrouwde plek: 'zijn' berg. Intussen is het sloopje met de leerlingen midden op het meer beland terwijl Jezus 'alleen op het land' is, zoals Markus uitdrukkelijk vermeldt, als om de afstand te benadrukken die er

op dat moment tussen Hem en de leerlingen is. Jezus boven, de leerlingen roeiend op het meer – opnieuw een beeld van de kerk.

Maar Jezus' blik overbrugt de afstand. Jezus 'ziet' dat de leerlingen 'zich pijnigen om vooruit te komen', want ze hebben tegenwind. Jezus' gebed lijkt met zijn blik samen te vallen. Hij bidt voor óns daar boven en ziet ons als we tegen tegenwind oproeien.

Omtrent de vierde nachtwake – ergens na drieën: heeft Hij hen een tijdje in de tegenwind gelaten? – gaat Hij naar hen toe, over het water wandelend, van zins hen voorbij te lopen zodat Hij voor hen uit kan gaan. Maar de leerlingen denken een spook te zien.

Wij geloven in de reële tegenwoordigheid van Christus maar Hij is ons op z'n tijd en wijze nabij en wij herkennen Hem niet – omdat onze blik door angst is vertekend.

Ze 'zetten het op een schreeuwen' als ze Hem zien, staat er. Een 'Heere, red ons', zoals toen ze de eerste keer in de storm zaten, komt deze keer niet uit. Enkel een schreeuw. Een schreeuw – dat is het gebed van iemand die niet weet wat hij bidden moet, de spontane uiting van iemand die de controle kwijt is. Dat is óók de kerk, hoor ik mijn collega nog zeggen, dat je enkel nog kan schreeuwen omdat er voor je nood geen woorden meer zijn. – U begrijpt hoe waar dat toen in die kerkdienst was. – Maar het is ook een beeld van de kerk, zei mijn collega. En daarachter zit weer de Heilige Geest die voor ons bidt met 'onuitsprekelijke zuchtingen' (Rom. 8:26). Gods is ons nabij maar anders dan wij denken. Daar zit niets triomfantelijks aan.

Pas als Jezus gaat spreken komt er rust. 'Heb moed! Ik ben het. Wees niet bang,' horen we Hem zeggen. 'Ik ben', 'Ik ben er' kun je de middelste woorden ook vertalen: de Naam van Israëls God. Hier hebben we meteen ook de hele inhoud van wat we in de verkondiging hebben door te geven: dat Hij ons ziet en dat Hij bij ons is en dat wij niet bang hoeven te zijn – voor Hem niet en voor de golven niet want Hij is Heer over de machten.

Niet dat de leerlingen er meteen gerust op zijn. Zelfs als Hij bij hen in het schip gekomen is en de wind is gestild zijn ze niet blij maar 'verbijsterd'. Het spoort nooit helemaal tussen ons gemoed en de inhoud van het evangelie. Ook van onze spiritualiteit laat zich geen succesverhaal maken.

Maar het scheepje kómt aan de overkant en daar worden weer vele zieken genezen. Gods werk gaat door alles heen door.

Ik sluit af met nog een verhaal van Rudy Kousbroek. In de tijd dat de Molukken geteisterd werden door twisten tussen christenen en moslims, haalt hij een herinnering op aan een kerkdienst die hij ooit op het Molukse eiland Banda meemaakte:

'Ik heb een keer een dienst bijgewoond in de 17^e-eeuwse kerk op het eiland Banda, de kerk die nu verwoest is; de dominee, die nu vermoord is, preekte over stand houden in de aanstormende branding. Een verbijsterend mooi zingende gemeente hief daarna Psalm 44 aan, vers 12: 'Gij geeft ons over als schapen ter spijs, en Gij verstrooit ons onder de heidenen.' (*Opgespoorde wonderen*, 88.)

Dat is nog iets anders dan wat wij meemaken.

Kousbroek is hier aan alle ironie voorbij en de beker koud water die hij deze broeder heeft aangereikt zal zijn loon niet verliezen. (Matth. 10:42.)

John van Eck
Lexmond 29-5-2019